

ԳԱՐՈՋԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒ-
ԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿԸ: *

Մեղանում քարոզ է կոչուում այն ամենը, ինչ որ հոգևորականը խօսում է եկեղեցում, լինի դա մի միջնադարեան առասպել կամ մի ժողովրդական առասկա զուարճախօսութիւններով համեմատ, թէ ազգասիրական ճառ, լրագիրներից սովորած իմաստութիւն կամ գիտութեան և արուեստի վերաբերեալ սխալ ուղիղ մի տեղեկութիւն: Ար Ժողովուրդը սիրում է արդարեւ և մեծ պահանջ ունի քարոզ լսելու, բայց այդ պահանջին բաւականութիւն տուած չենք լինի, եթէ միայն քարոզութիւնների թիւն աւելացնել աշխատենք առանց նոցա բովանդակութեան վերայ ուշադրութիւն դարձնելու: Հարկաւոր է, որ թէ քարոզների և թէ ունկնդիրների համար պարզ լինի, ինչ է քարոզը և ինչ կերպով պէտք է տրուի: Շատ բան կարող է գրաւիչ, հետաքրքրական, օգտակար նոյն իսկ լինել, բայց եկեղեցում խօսուելով միայն քարոզ չի գառնայ: Շատ լաւ է, եթէ մի հոգևորական իւր իմացածով ժողովրդին հետաքրքրել, նորան օգտակար տեղեկութիւններ տալ կարող էր բայց դորա համար, նա ուրիշ միջոցներ պէտք է գտնէ, եկեղեցու բեմի վերայ նա Աստուծոյ խօսքի թարգմանն է և իւր բոլոր ասելիքը այդ տղերքից առնել պարտաւոր է:

Աստուծոյ խօսք ասելով սովորաբար ս. Գիրքն ենք հասկանում, իբրեւ ճշմարիտ յայտնութեան վաւերական յիշատակարանը, այս տեղ գրի է առնուած այն, ինչ որ Աստուծոյ դարեր առաջ խօսել է, ինչ որ իւր մարգարեների և իւր Միածին Արդու բերանով մարդկանց յայտնել է կամեցել: Արդէս զի Աստուծոյ մեր ժամանակի մէջ, մեր միջոցով խօսած լինի՝ բաւական չէ, որ մենք ս. Գիրքը կորդանք միայն ժողովրդի առաջ, թէ կուզ կարդանք ու թարգմանենք կամ բացատրենք: Հարկաւոր է որ նախ քարոզիչը ինքը ս. Գրքի առաջը իբրեւ Աստուծոյ խօսք ընդունէ, ապա քարոզի միջոցով Աստուծոյ խօսք դարձնէ՝ նաեւ ունկնդիրների համար: Այս տեսակէտից քարոզի նիւթը շատ բազմակողմանի

կարող է լինել. հարկաւոր է միայն անմիջապէս աստուածային յայտնութիւնից առած լինի այն սկզբունքը, որի ներքոյ կարգաւորած է այդ նիւթը և որով առաջնորդուում է ինքը քարոզիչը: Նորա գլխաւոր արժանիքն այն հաւատն է, որ իւր խօսքին կենդանութիւն և ուղղութիւն է տալիս: Այդ որ է հարկ է նորա սիրտը քննել չէ կարող, թէ որքան կենդանի է նորա հաւատը՝ պատասխանատու է նա միայն իւր խղճի, իւր Տիրոջ առաջ: Բայց համայնքը իրաւունք ունի պահանջելու նորանից, որ նա իւր կոչմանը հաւատարիմ մնայ՝ չափելով իւր ամեն խօսքը այն չափով, որ քրիստոնեայ ժողովուրդը իբրեւ ճշմարիտ յայտնութիւն է ընդունում: Այդ չափը Քրիստոս ինքն է՝ իւր կատարեալ անձնաւորութեան օրինակով, իւր խօսքով՝ ու գործով, իբրեւ իսկական ճշմարտութեան միակ վարդապետ, իբրեւ կատարեալ տիպոր աստուածահաճոյ կեանքի: Ասկայն Քրիստոսի թողած ժառանգութիւնը զանազան ժողովուրդներ տարբեր կերպով են սեպակաւանել իրենց տարբեր եկեղեցիները իրենց առանձնաշատուկ եղանակն ունին՝ Նորա վարդապետութիւնը խոստովանելու, եկեղեցու ճշմարիտ պաշտօնէի պարտքն է իւրացնել այն եկեղեցու տեսակէտը, որին նա ծառայում է և այսպէս՝ հաւատարիմ մնալով հայրերի աւանդին, հաւատարմութեան շուղով առաջնորդել նա և իւր ունկնդիրներին:

Նա արդարեւ իւր հովուած ժողովրդի առաջնորդ քարոզիչը և ուսուցիչն է և անհրաժեշտ է, որ վարդապետական ձիրք ունենայ իւր պաշտօնը յաջողութեամբ կատարելու համար, բայց երբէք չպէտք է մոռանայ, որ հաւատացեալ քրիստոնեաների հետ գործ ունի և այն հեղինակութիւնը, որ գործ է դնում՝ իւր միջնորդութեամբ քարոզած Աստուծոյ խօսքին է և ոչ իւր սեփականը: Արեմն նա պէտք է բարձրից ջնայէ, արհամարհանքով, իբրեւ գիտուն՝ տգէտների վերայ, իբրեւ հաւատացող՝ անհաւատների վերայ, թող յանդիմանէ և պախարակէ նա ընդհանուր մեղքեր ու մասնաւոր զանցառութիւններ, բայց անձնական վիրաւորանք չհասցնէ: Աստուծոյ խօսքը իբրեւ իւր իմաստութեան արդիւնք, իբրեւ մի նոր բան շներկայացնէ, այլ համարելով այն հաւատացեալ ժողովրդի սեփականութիւն, կենդանացնէ և արծարծէ նորա ունեցածը: Լաւ կարող է քարոզը այն ժամանակը համարուել, երբ ունկնդիրների սրտում զգնումն է յառաջ բերում և հաւատ արծարծում: Իսկ այդ կը

* Ներկայ յօդուածի առաջնորդող մտքերը քաղուած են իմ ուսուցիչ Մարգարեի համալսարանի պրոֆեսոր Ա. Իսելիսի «Գործնական Աստուածաբանութիւն» գործից, որ իւր տեսակի մէջ նորագոյն աղբիւրը կարող է համարուել եւ լաւագոյններից մէկը:

լինի այն ժամանակ միայն, երբ նոյն ներգործութիւնը տեղի է ունեցել նախապէս քարոզչի սրտում, երբ քարոզիչը իւր խօսքը վերջացնելուց յետոյ երկուեքից ազատուածի պէս է զգում իրեն և այն բերկրառիթ գիտակցութիւնն ունի, թէ Տիրոջ մի ծառայութիւն է մատուցել:

Այս սկզբունքները որոշելուց յետոյ՝ պէտք է մոռանալ որ քարոզն էլ ինչպէս ամեն մի խօսուածք՝ կենդանի և ազգու լինելու համար պէտք է հետևէ ճարտասանութեան կանոններին, ձևակերպելով նոցա ի հարկ է իրեն յատուկ բովանդակութեան և նպատակի համաձայն: Կանոնները վերաբերում են մասամբ քարոզածի նիւթին, մասամբ ձևին, որով և երկու կարգի են բաժանուում: Նիւթի կողմից առաջին կանոնն է՝ միութիւն խօսեցածի մէջ: Քարոզիչը պէտք է որոշ կերպով իմանայ, թէ ինքն ինչ է կամենում և զորա համեմատ ասէ միայն այն, ինչ որ քարոզի նպատակներն ծառայում է և ճանապարհից չէ շեղուում: Այնուհետև՝ նա պէտք է այնպիսի ընդհանուր բնաբան ընտրէ, որի ներքոյ ամեն ինչ ասել և ամեն ինչ հասկանալ կարելի է, և ոչ այնպիսի մասնաւոր, կամայական մի բան, որից ունկնդիրները ոչ մի որոշ եզրակացութիւն հանել չեն կարող (օր. Մի քանի խօսք կեանքի մասին և.լն.): Մինչդեռ սովորական ատենախօսանքը մի անցողական նպատակ ունենալով, անձնական օգտի համար մի համոզում՝ յառաջ բերել ցանկանալով՝ յաճախ զանազան գրգռիչ միջոցներ են գործ դնում, քարոզիչը՝ որ մի տեսական, բարոյական նպատակ աչքի առաջ ունի, անձնաւորութիւնները կրթել է կամենում և ոչ թէ իւր համար գործիք դարձնել, պարտաւոր է խոյս տալ ամեն տեսակ աններելի միջոցներից, որոնցով ժողովրդին հետաքրքրել, գրաւել կարելի է: Միևնոյն բանը ի հարկ է նա պէտք է շարունակ կրկնէ, ձանձրալի դարձնէ, բայց միշտ նոր բան ասած լինելու համար էլ պէտք է արտաքին, արուեստական միջոցների դիմէ: այլ եթէ կարող է նոյն իսկ հինը նոր ուժով, նոր օրինակներով կենդանի կապուցանէ: Քարոզիչը ճշմարտախօս պէտք է լինի, նոյն իսկ ըստ երևութին մանր բաների մէջ, առած նիւթը նպատակի համաձայն չծածկէ, չգեղեցկացնէ, մասնաւորը չընդհանրացնէ, փոքրը չմեծացնէ, չափազանցութիւնների մէջ չընկնէ, և որ զլիսուորն է ասէ այն միայն, ինչ որ իւր համոզմունքն է, ինչ որ խղճի առաջ արգարացնել կարող է և պարզ երեսով Աստուծոյ

և մարդոց առաջ հրապարակ հանել, նա պէտք է համակերպի իւր հասակին և դիրքին, երիտասարդը չխօսէ այնպէս, որպէս ծերին է վայել, քահանան եպիսկոպոսի իրաւունք չբանեցնէ, ամեն ոք իւր սրտի գանձից մաս հանէ և ոչ թէ օտարի կողոպուտով զարգարուի, սակայն չլինի թէ երբէք իւր անձը քարոզի առարկայ դարձնէ, օտարից փառք որոնելով և իւր քարոզածի համար սեփական ականջները փակ պահելով: Աւետարանը միայն պէտք է բեմի վերայ դրած լինի և նորա լոյսի առաջ մեր անձը բոլորովին ըստուերի մէջ մնայ:

Բողոքական եկեղեցիները քարոզի նիւթ գտնելու համար այն առանձին յարմարութիւնն ունին, որ գրեթէ միշտ ս. Գրքից մի հատուած կարդում են և կցելով գորան քարոզը՝ այն տեղից են բնաբանը, և շատ անգամ նոյն իսկ բովանդակութիւնը առնում: Մեր եկեղեցին իւր ժամերգութեան մէջ սովորաբար այդպիսի յարմարութիւն չէ ընծայում, բայց այդ անհրաժեշտ էլ չէ: Ա. Գրքից մի ասացուածք առնել և նորանով առաջնորդուել՝ մենք միշտ կարող ենք, և շատ լաւ է, եթէ ամեն անգամ այդպէս անենք, որովհետև այդպիսով աւելի ապահով կարող ենք լինել, թէ յայտնութեան ցոյց տուած ձանապարհի վերայ ենք: Աստուծոյ խօսքն ենք վերարտադրում, կարևոր չէ սակայն, որ Աստուծոյ խօսքն անպատճառ ս. Գրքի բառերով արտասանուած լինի, անընդհատ վկայութիւններ բերելը ս. Գրքից, առանց նոցա իմաստը խորապէս ըմբռնած լինելու և ունկնդիրներին ըմբռնել տալու՝ ձգում է ընդհակառակն Տիրոջ խօսքի հեղինակութիւնը և սովորեցնում խաղալիք դարձնել երկնքի արքայութեան մարգարիտները: Ամեն մի ճշմարիտ քրիստոնեայ պատմական անցեալից, մասնաւորապէս մեր եկեղեցու ամեն մի հայր, որի համար կարելի է ասել, թէ Աստուծոյ խօսքը կենդանի է եղել նորա մէջ՝ կարող է իւր անձովն ու գործով մեզ իրրւն օրինակ ծառայել, մեր քարոզին նիւթ տալ: Այդպէս նաև ներկայ կեանքի իւրաքանչիւր հանգամանք, ուր աստուածային պատուէրներից մէկն ու մէկի գործադրութիւնն ենք տեսնում՝ իսկական, հոգւոր քարոզի նիւթ է մեզ համար: Հարկաւոր է միայն լաւ նայել, լարած ուշադրութեամբ ականջ դնել թէ ինչպէս է խօսում ինքը Տէրը իւր հետևողների շրջանում, ինչպէս են խօսում առաքեալները իրենց ժամանակի համար, և աշխատել ոչ նոյն ձևով, որովհետև ձևը ժամանա-

նակի և հանգամանքների հետ փոխուում է՝ բայց նոյն հոգւով խօսելի նոյնպէս կենդանի՝ նոյնպէս անպաճոյճ՝ թէ և ամենաբարձր արուեստի ոճով՝ շրջապատող կեանքի պայմաններից անմիջապէս բխած:

Նիւթի և նպատակի համեմատ քարոզը կարելի է զանազան տեսակների բաժանել: Առաջադաս 3 տեսակների են բաժանում. վարդապետական, երբ սովորեցնելն է գլխաւոր նպատակը՝ յորդորական, երբ յազգելի կամքը շարժելի մի որոշ համազմունքի բերել պէտք է՝ յուսադրական, երբ քարոզիչը աշխատում է երանութեանց աշխարհը նկարագրել, զարթեցնել ջերմեռանդ զգացումներ՝ այդ աշխարհը ընդգրկելու, նորա ժառանգութեան յուսով միխթարուելու: Իսկապէս ամեն մի քարոզի մէջ այս երեք տարրերն էլ պէտք է լինեն, բայց նայելով թէ որն է գերիշխողը՝ նորա համեմատ էլ պէտք է ոճ գործածել:

Քարոզի նիւթը կամ ուղղութիւնը որոշելու համար նշանակութիւն ունին զանազան արտաքին հանգամանքներ. օրինակ՝ տարուայ մէջ կատարուած տօները, որոնցից իւրաքանչիւրը իրեն պատշաճ քարոզն ունի՝ եկեղեցական խորհուրդներն ու ծէսերը, որոնք նոյնպէս իրենց յարմար բացատրութիւն են պահանջում. սակայն գլխաւոր է այստեղ ամեն մի հանգամանքի համար առանձին կանոն դնել. կեանքի փորձը և անձնական խոհանութիւնը կլիկադրեն բոլորի համապատասխան ասելիքը: Առանձին ուշադրութեան արժանի են այն պայմանները, որի մէջ գտնուում է համայնքը կրթական, տրնտեսական, բարոյական, կրօնական տեսակետից. մի քարոզ, որ շատ գեղեցիկ է քաղաքում՝ կրթութեամբ, հարուստ, բարեպաշտ և բարոյական ժողովրդի առաջ, կարող է բոլորովին անօգուտ լինել գիւղում՝ հոգւով կամ մորմնով չբաւորների համար:

Գալով քարոզի ձևական կողմին կամ քարոզութեան եղանակին՝ առաջին կարեւոր պայմանը պէտք է համարել նախապատրաստութիւնը: Արդարեւ կան հանձարի տէր, առանձնաշնորհեալ մարդիկ, որոնք յանպատրաստից խօսել կարող են և երբեմն առանձնապէս լաւ են խօսում, բայց նախ՝ այդ բնդհանուր օրինակ դառնալ չէ կարող, և ապա՝ նոյն իսկ այդպիսիների համար խօսածը ըստ երեւութին միայն յանապատրաստից է, մինչդեռ իրապէս երկար ժամանակի մտածութեան և փորձութեան արդիւնք է լինում: Առաջադաս մարդիկ քարոզը տալուց առաջ

պատրաստ պէտք է ունենան, եթէ չեն կամենում կարճ միջոցից յետոյ եղած նիւթը սպառել և դատարկախօս դառնալ: Իսկ պատրաստութիւնը կարելի է կամ մտքում ծրագիր կազմելով և գլխաւոր գաղափարները դասաւորելով, կամ գրութեան միջոցով: Ոմանք առաջին ձևն են գերադասում: Համարելով թէ գիրը խօսքի ազատութիւնը կաշկանդում է, կենդանութիւնը խանգարում և այս կարող է մասնաւոր անհատների համար ճշմարիտ լինել. բնդհանրութեան մասնաւոր նորափոխների համար, գրելու օգուտները ակներեւ են և բազմազիւ: Գրելը միջոց է տալիս մտքերն ամփոփելու, կեդրոնացնելու, սեփական քննադատութեան ենթարկելու, շատ թերութիւններ ուրիշներին ցոյց տալուց առաջ անձամբ տեսնել: Նիւթն այսպէս աւելի բազմակողմանի և խորազնին կերպով է մշակուում լեզուն աւելի ճոխ և ընտիր՝ արտասանութիւնն աւելի հանգիստ և ապահով է լինում: Պատահական գիպուածների, տկարութիւն, մի անախորժ լուր կամ իրարանցում աւելի գլխաւորութեամբ կարող են այստեղ խանգարել քարոզչին: Նոյն իսկ գործի վեհութիւնը և կարեւորութիւնը պէտք է ստիպէ վերջինիս որքան կարելի է զգոյշ և կանխանկատ լինել:

Նախապատրաստութեան ամենակարեւոր կէտն է բնաբան գտնելը, այսինքն այն նախադասութիւնը, այն էական միտքը, որ քարոզչին իւր քարոզով հաղորդել է կամենում ունկնդիրներին: Այդ միտքը կարող է ս. Գրքի բառերով արտայայտուել, բայց կարելի է նա և ս. Գրքի մի հատուածը, մի խօսքը, յառաջ բերելուց յետոյ, այն տեղից մի յառաջաբանով բնաբան հանել, որքան կարելի է կարճ, ազգույ հեշտութեամբ պահուող յիշողութեան մէջ: Բնաբանը կամ սկզբից և եթէ որոշում է այն նիւթը, որի մասին պէտք է խօսուի և կամ առկա է թողնում խնդիրը, որպէս զի քարոզի վերջում միայն ունկնդիրը լսէ իրեն համար մութ մնացած հարցի պատասխանը: Նրկու գէպքում էլ հարկաւոր է բնաբանը տալուց յետոյ նորան մասերի բաժանել և այսպէս՝ խնդիրը զանազան կողմերով լուսաբանելուց յետոյ, վերջը եզրակացութիւն հանել, Բնաբանը կարող է մի հաստատուն առաջադրութիւն լինել (օր. հաւատն ամենակարող է), այն ժամանակ մասերը կտան այդ առաջադրութեան հիմունքները. մի հարց լինել (օր. երբ կգայ երկնքի արքայութիւնը), մասերը պէտք է պատասխան գտնեն, մի պահանջ լինել (օր.

ըմբռնելի դարձուածներ. բնական լինի ազատ տեսակ տեսակ խրթին ճոճուան բառերից և մանաւանդ անտեղի գաւառաբանութիւններէց և գոեհարանութիւններէց: Պէտք է չմոռանալ որ շատ մեծ տարբերութիւն կայ ժողովրդական և զոնհկական բառերի մէջ և որ Տիրօջ խօսքի տարբերութիւնը անվայել արտայայտութիւններով անարգել ոչ որի իրաւունքը չէ: Ա. Գրքի ոճին հետեւելը կարող է այդ դէպքում շատ անտեղութիւններէց պահել, միայն թէ հետեւողութիւնը կուրօրէն բառացի դարձուածներ կրկնելով չլինի այլ նոցա ոգուն համաձայնելով: Լեզուին գեղեցկութիւնը ներդաշնակութիւն և ոյժ տալ երբէք անփոյթ առնելու չէ. քարոզի յաջողութիւնը մեծ կախումն ունի դորանից:

Անգղիայում քարոզը սովորաբար կարգում են, սակայն բերան տեսելու առաւելութիւնները յայտնի են, և մեր մէջ, ինչպէս ամեն տեղ, դա այնպիսի ընդհանուր սովորութիւն է, որ պաշտպանութեան կարիք չունի. Քարոզի միջոցին կանգ չառնելու համար լաւ է գրածը բառ առ բառ բերան անել, բայց որպէս զի կենդանի խօսքը սերտած դասի չիփոխուի՝ հարկաւոր է նախ իրական մասը, բովանդակութիւնը մօրքի մէջ ամփոփել, ապա բառերի վերայ ուշադրութիւն դարձնել: Յայտնի է թէ քարոզի ներգործութիւնը որչափ կախումն ունի արտասանութիւնից, շատ վարժութիւն և տակտ պէտք է, որպէս զի իւրաքանչիւր խօսք իւր իմաստին համապատասխան արտայայտութիւն գտնէ: Հարկաւոր է նախ, որ իւրաքանչիւր ունկնդիր առածը լսել կարողանայ, բայց դորա համար բարձր խօսելը միայն բաւական չէ. անտեղի կանչաւոր ընդհակառակն շատ անգամ խանգարում է լսողութեան. հարկաւոր է իւրաքանչիւր խօսքը, իւրաքանչիւր տառ պարզ արտասանել, ծանր, բայց բնական չափերը պահելով. տաքանալ միայն ուր պէտք է և ուր անկողծ զգացումներէց է դա յառաջ գալիս. շեշտել բառերն ու նախադասութիւններն այնպէս, որ կարեւորն երկրորդականի մօտ աչքի ընկնի:

Արտաքին շարժումները շատ կարեւոր են խօսքին կենդանութիւն տալու համար, միայն պէտք է բնականութեան և վայելչութեան սահմաններէց դուրս չելնեն:

Կ. Ա.

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿՈՆ

1. ԿԱԹՈՒԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այն զարմանալի հոգևոր զինուորութիւնը, որ դարերից ի վեր կազմել է պապական եկեղեցին, ամենայն տարի նորանոր փորձեր է անում Հռովմի քահանայապետութեան իշխանութիւնը տարածելու և ամրապնդելու:

Մի կողմը թողնելով այն անընդհատ ձգտումներն արտայայտութիւնը, որով պապը ցանկանում է վերականգնել 1870 թուից ի վեր իւր կոյրքած մարմնաւոր իշխանութիւնը, մեծ հոգս է տարուում այժմ պապի եկեղեցական իրաւասութիւնը տարածելու մասին:

Արևմտեան երկրներում պապը հետզհետէ կորցնելով իւր յենակետերը, աչք է ձգել արևելքի վերայ:

«Արարատի ընթերցողներին յայտնի է արգէն պապի անցեալ տարուան առաջին շրջաբերականը (Præclara Gratulationis), որով արևելեան եկեղեցիք հրաւիրուում էին միանալու լատին եկեղեցու հետ: Այս հովուականին յաջորդեց և գործնական փորձը, արևելեան միացեալ եկեղեցիների ներկայացուցիչների ժողովը:

Այս ժողովին յաջորդեց Լեոն ԺԳ. պապի երկրորդ նշանաւոր հովուականը, որ իւր սկզբի բառերից առնուած անունով «Dignitas ecclesiarum orientalium» («Պատիւ արևելեան եկեղեցեաց») է կոչուում:

Այս հովուականը մի շատ նշանաւոր վաւերաթուղթ է, որովհետեւ սրանով միանգամ ևս ապացուցանուում է, թէ լատին եկեղեցին որոշ նպատակների հասնելու համար չէ խորշում և այնպիսի միջոցներից, որոնց նա դարերի ընթացքում հակառակ է ընթացել: Այդ պապական կոնդակը արդարապէս առաքելական «սահմանադրութիւն» անունն է ստացել, որովհետեւ դրա մէջ որոշուած են այն զիջումները, որ Պապական եկեղեցին անում է միացող եկեղեցիներին:

Լատին եկեղեցին, որ դարերի ընթացքում հակառակել է ազգային եկեղեցիների գոյութեան, ազգային լեզուների գործածութեան, այժմ հրապարակաւ յայտնում է, որ կամենում է օտար եկեղեցիների ինքնուրոյնութիւնը ճանաչել իւր իսկ գերիշխանութեան տակ:

Եթէ ամսաթերթիս էջերը ներեն, առաջ կը բերենք այդ սահմանադրութեան կէտերը, սակայն պէտք է աւելացնենք, որ ինչպէս այլ արևելեան